

บทที่ 14

กุ้ง

(Shrimp)

โดย

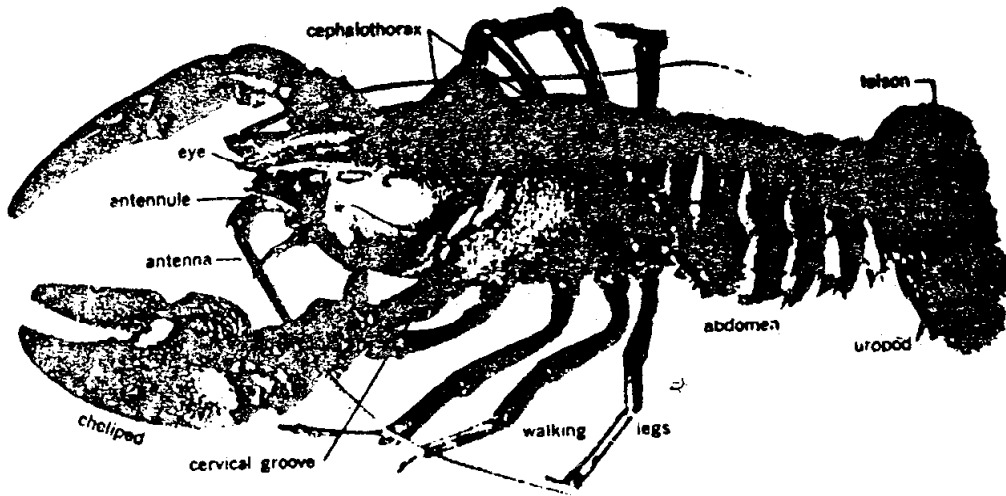
ศุภาวดี จุฑะคร

สัตว์น้ำซึ่งรวมหมายถึง กุ้ง หอย ปู ปลา นับได้ว่าเป็นอาหารหลักที่สำคัญที่สุดชนิดหนึ่งของคนไทยรองลงมาจากข้าว และยังเป็นแหล่งที่มาของโปรตีนที่สำคัญที่สุดซึ่งสามารถจัดหา มาบริโภคได้ในราคาถูกที่สุดสำหรับประชากร ในจำนวนสัตว์น้ำเหล่านี้ “กุ้ง” เป็นสัตว์น้ำที่ไม่มี กระดุกสันหลัง ซึ่งมีความสำคัญมีคุณภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยมากในด้านการใช้เป็นอาหาร เพราะนอกจากจะมีรสชาติ มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและมีราคาแพงแล้ว ตลาดยังมีความต้องการมากทั้งในและนอกประเทศ ปัจจุบันกุ้งเป็นสินค้าสัตว์น้ำขาออกที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2524 ได้ส่งกุ้งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศเป็นจำนวน 19,922 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 2,132 ล้านบาท ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้เร่งรัดพัฒนาในด้านการประมง โดยเฉพาะเรื่องกุ้ง ดังนั้น ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 โครงการพัฒนาการเพาะเลี้ยงชายฝั่งจึงได้จัดเรื่องกุ้งเป็นความสำคัญอันดับแรก เรื่องราวของกุ้งทั้งในด้านวิชาการและด้านการผลิตจึงควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

14.1 อนุกรมวิธาน (Taxonomy)

ในด้านอนุกรมวิธานได้จัดแบ่งกุ้งอยู่ใน Phylum Arthropoda ซึ่งเป็นกลุ่มของสัตว์ที่มีลักษณะสำคัญคือ มีระยางที่เป็นข้อ (joint-footed animals) มีเปลือกหุ้มตัวแข็งหรือเรียกว่ามีโครงร่างภายนอก (exoskeleton) โดยมีเปลือกคลุมส่วนหัว-อก เรียกว่า carapace นอกจากนี้ยังมีตาเป็นแบบตาผสมหรือตารวม (compound eye) ซึ่งประกอบด้วยตาเล็ก ๆ มากมาย แต่ละตา เรียกว่า ommatidium นักอนุกรมวิธาน (taxonomist) ได้จัดกุ้งอยู่ใน class Crustacea, subclass Malacostraca, superorder Eucarida, order Decapoda และ suborder Natantia ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ

คือมีขาเดิน (walking leg) 5 คู่ ส่วนใหญ่อาศัยในทะเล ที่อาศัยในน้ำจืดและน้ำกร่อยก็มีแต่เป็นส่วนน้อย

รูปที่ 1 แสดงลักษณะภายนอกของกุ้ง (crayfish)

14.2 ลักษณะภายนอก (External Features)

ตามผิวนอกของลำตัวกุ้งจะคลุมด้วย cuticle ซึ่งประกอบด้วยสารพวก chitin ทำให้เปลือกแข็งยกเว้นที่ข้อต่อเนื่องจากต้องมีการเคลื่อนไหว ลำตัวกุ้งแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนหัว-อก (cephalothorax) และส่วนท้อง (abdomen) สำหรับส่วนหัว-อก มี 13 ปล้อง (ส่วนหัว มี 5 ปล้อง และส่วนอกมี 8 ปล้อง) และส่วนท้องมี 6 ปล้อง เปลือกคลุมหรือหุ้มลำตัวกุ้งเป็นโครงร่างภายนอกทั้งหมดรวมเรียก exoskeleton ซึ่งแบ่งออกได้เป็นส่วน ๆ คือ เปลือกตอนที่คลุมส่วนหัว-อก เรียกว่า carapace เปลือกที่คลุมส่วนท้องแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่คลุมด้านหลังเรียกว่า tergum และส่วนที่คลุมด้านท้อง เรียกว่า sternum นอกจากนี้ บน carapace ยังมีร่องแบ่งส่วนหัว-อกซึ่งร่องดังกล่าวเรียกว่า cervical groove

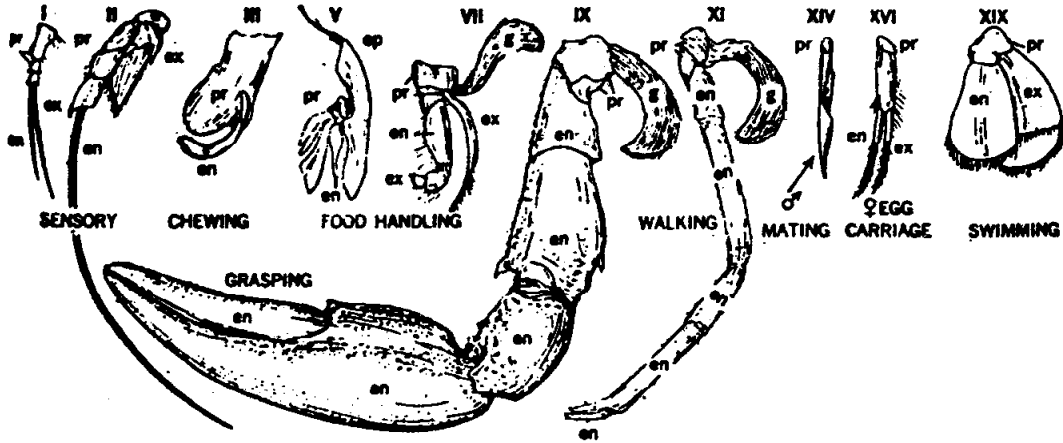
14.2.1 ส่วนหัว-อก (cephalothorax)

ตอนหน้าสุดของปล้องที่ 1 เปลือกกุ้งจะยื่นเป็นพื้นแหลมออกไปข้างหน้า เรียกว่ากรีกุ้ง (rostrum) ใต้กรีกุ้งลงมามีตารวม (compound eye) ข้างละ 1 ตา ซึ่งตาแบบนี้จะติดอยู่กับก้านตา (eye stalk) ช่วยทำให้ตากุ้งเคลื่อนไหวได้หลายทิศทาง ปากกุ้งอยู่ทางด้านท้องของตาโดยอยู่ระหว่างขากรรไกรเปลือกคลุมส่วนหัว-อก จะคลุมลงมาถึงเหงือกทั้งสองข้าง โดยเปลือกคลุมส่วนเหงือกนี้ค่อนข้างใสและอ่อนกว่าส่วนอื่นเรียกว่า branchiostegite

14.2.2 ส่วนท้อง (abdomen)

ตอนปลายสุดมีอวัยวะที่ยื่นต่อออกจากปล้องที่ 19 เรียกว่าหางกุ้ง (telson) มีลักษณะแหลม ขนาบข้างด้วย uropods ซึ่ง telson และ uropods นี้จะร่วมกันทำหน้าที่เป็นหางเสือ ส่วนทวารหนัก (anus) เปิดออกทางด้านท้องของหางกุ้ง

14.2.3 ระวัง (appendages)

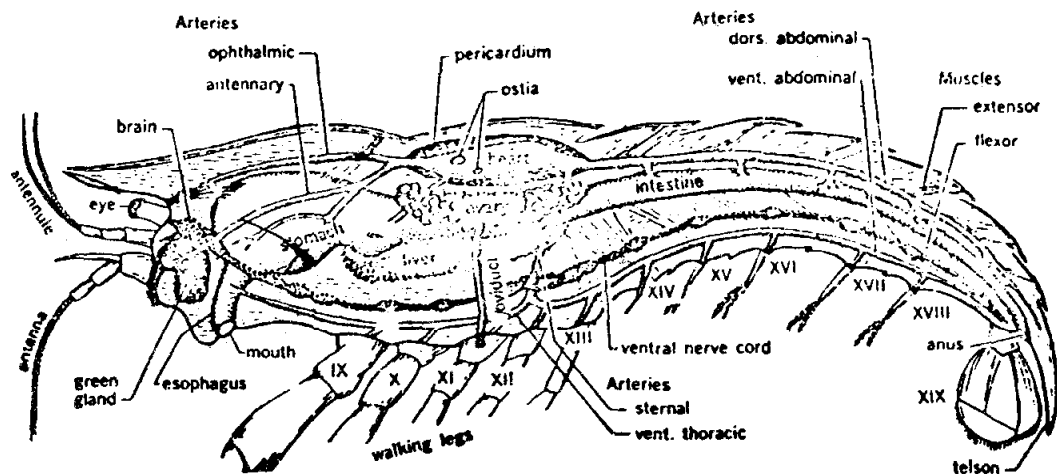
รูปที่ 2 แสดงระยงของกุ้ง (crayfish) ซึ่งมีโครงสร้างและหน้าที่ต่างกัน pr. protopodite, en. endopodite; ex, exopodite; ep, epipodite; g, gill

ระยงเป็นส่วนที่ยื่นยาวออกมาจากลำตัวมักเป็นคู่ เช่น หนวด ขา เป็นต้น ที่ลำตัวกุ้งมักมีระยงยื่นออกมาปล้องละ 1 คู่ และมีกล้ามเนื้อช่วยในการเคลื่อนไหว ระยงบนปล้องที่ต่างกันก็จะมีจำนวนโครงสร้างและหน้าที่ต่างกัน ระยงส่วนท้อง (abdominal appendages) เป็นแบบ 2 แฉก เรียกว่า biramous เช่น ขาวายน้ำ ประกอบด้วย protopodite มักมี 2 ขั้ว (coxopodite กับ basipodite) ถัดจาก protopodite จะมี endopodite อยู่ด้านในและ exopodite อยู่ด้านนอก สำหรับระยงส่วนอก (thoracic appendages) ไม่ได้แยกเป็นแฉกเรียกว่า uniramous เช่นขาเดิน

- หน้าที่ของระยงกุ้ง นับเรียงจากส่วนหน้าสุดไปถึงส่วนหลังสุด คือ
1. หนวดสั้น (antennules) มี 1 คู่ ใช้ในการสัมผัสและรับความรู้สึกจากภายนอก
  2. หนวดยาว (antennae) มี 1 คู่ ใช้ในการสัมผัสและรับความรู้สึกจากภายนอกเช่นกัน
  3. ขากรรไกรล่าง (mandible) อาจเรียกว่า “เรือสำเภา” มี 1 คู่ ใช้ฉีกอาหารให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ
  4. ขากรรไกรบน (maxillae) มี 2 คู่ ใช้ในการจับเหยื่อ

5. ระบายตอนนอก (maxilliped) มี 3 คู่ ใช้ในการจับเหยื่อเช่นกัน
6. ขาที่มีคีมแข็งหรือก้าม (chelipeds) ทำหน้าที่ป้องกันตัวและจับอาหาร
7. ขาเดิน (walking legs หรือ pereopods) ทำหน้าที่ในการเคลื่อนที่เดินหรือคลานจับอาหารและทำความสะอาดลำตัว
8. ขาว่ายน้ำ (abdominal swimmerets หรือ pleopods) ช่วยในการว่ายน้ำ หายใจ (ทำให้น้ำหมุนเวียนช่วยเพิ่มปริมาณแก๊สออกซิเจน) และเป็นที่ยึดไข่ในกึ่งเพศเมียบางชนิด
9. uropods เป็นระยางค์สุดท้าย ซึ่ง uropods จะทำหน้าที่เป็นหางเสือร่วมกับ telson และยังช่วยในการป้องกันไข่ในกึ่งเพศเมียบางชนิด

14.3 ลักษณะภายใน (Internal Characteristics)

รูปที่ 8 แสดงลักษณะภายในของกุ้ง (crayfish) เพศเมียตั้งแต่ปล้องที่ 1-19

14.1.3.1 ระบบทางเดินอาหาร (digestive system)

ประกอบด้วย (1) ปาก (mouth) อยู่ใต้ตา (2) หลอดอาหาร (esophagus) เป็นหลอดสั้น ๆ (3) กระเพาะอาหาร (stomach) แบ่งเป็น 2 ตอน คือตอนหน้า (cardiac chamber) และตอนหลัง (pyloric chamber) อยู่ทางด้านหน้าของส่วนหัวใกล้กับปาก มีหน้าที่ย่อยอาหาร (4) ลำไส้ (intestine) เป็นท่อเล็กทอดยาวตั้งแต่ส่วนท้องจนถึงส่วนหาง (5) ทวารหนัก (anus) อยู่ทางด้านท้องของหาง

14.3.2 ระบบหมุนเวียนของโลหิต (blood circulatory system)

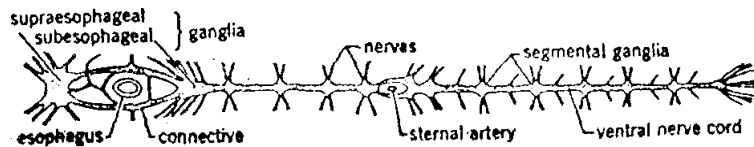
เลือดกุ้งไม่มีสี เนื่องจากประกอบด้วยน้ำเลี้ยงเม็ดโลหิตสีฟ้าอ่อน หรือเกือบไม่มีสี มีรงควัตถุที่เรียกว่า hemocyanin เป็นสารประกอบทองแดง (Cu)

หัวใจของกุ้งอยู่ทางด้านหลังของส่วนหัว-อก ใกล้กับส่วนท้อง โลหิตที่ไหลผ่านหัวใจ มีแต่โลหิตอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อหัวใจบีบตัวก็จะส่งโลหิตไปยังส่วนต่าง ๆ ของปลายเส้นโลหิตเปิด โลหิตจะกระจายไปทั่วร่างกาย โลหิตเสียหรือที่ไขแล้วจะไหลกลับเข้าสู่เหงือก (gills) ที่อยู่ทางด้านข้างของส่วนหัวซึ่งจะมีการคายแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ และรับแก๊ซออกซิเจน เมื่อเปลี่ยนเป็นโลหิตดีแล้วก็จะไหลกลับเข้าสู่หัวใจต่อไป

14.3.3 ระบบขับถ่าย (excretory system)

ประกอบด้วยต่อมเขียว (green gland) 2 ต่อม อยู่ทางด้านหัวเหนือปากเล็กน้อย ทำหน้าที่แยกกรองเอาสิ่งโสโครกและสิ่งขับถ่ายจากโลหิต จากนั้น ถ่ายออกนอกตัวโดยมีช่องเปิดที่โคนหนวด

14.3.4 ระบบประสาท (nervous system)

รูปที่ 4 แสดงระบบประสาทของกุ้ง (Crayfish)

ระบบประสาทของกุ้ง ประกอบด้วยกลุ่มประสาทที่มารวมกันเป็นกระจุกอยู่ทางส่วนหัว ทำหน้าที่เป็นสมอง (brain) และเนื่องจากกลุ่มประสาทนี้มีตำแหน่งอยู่เหนือหลอดอาหารจึงเรียกว่า supraesophageal ganglia นอกจากนี้ยังมีเส้นประสาทที่อยู่รอบ ๆ หลอดอาหารทั้ง 2 ข้าง เรียกว่า circum-esophageal connective ถัดมาก็เป็นกลุ่มประสาทที่มารวมกันเป็นกระจุกอยู่เลยหลอดอาหารไปทางส่วนท้องเรียกว่า subesophageal ganglia ต่อมาก็เป็นเส้นประสาทด้านท้อง (ventral nerve cord) และตั้งแต่ปล้องที่ 13 จนถึงปล้องสุดท้ายของลำตัวกุ้ง จะมีปมประสาทตามปล้องทุกปล้อง (segmental ganglia) เพื่อส่งแขนงประสาทไปตามระยาง กล้ามเนื้อและอวัยวะต่าง ๆ ภายในปล้อง

14.3.5 อวัยวะเกี่ยวกับการรับความรู้สึก (sense organs)

ประกอบด้วย หนวดสั้น หนวดยาวและตา รวม ซึ่งจะช่วยกุ้งในการหาอาหาร เลือกที่อยู่อาศัย รุ้รสของอาหารและเลือกคู่เพื่อผสมพันธุ์ รวมทั้งหนิศัตรูด้วย เกือบทุกส่วนของตัวกุ้ง มีความไวต่อการสัมผัส โดยเฉพาะคิมแข็งที่ติดอยู่ที่ปลายก้าม เนื่องจากมี tactile hairs ติดอยู่ตามระยางต่าง ๆ การที่กุ้งมีตา รวมจึงทำให้มองเห็นได้กว้างเพราะมีเลนส์เล็ก ๆ ที่เรียกว่า ommatidium ติดอยู่มากมาย

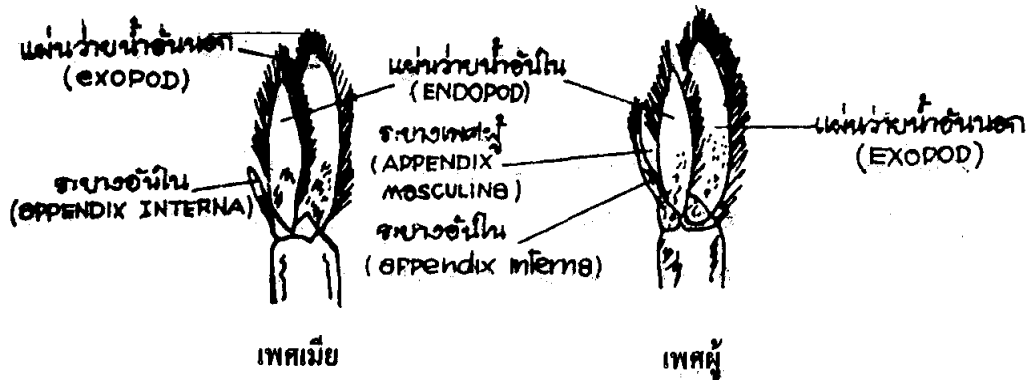
14.3.6 ระบบสืบพันธุ์ (reproductive system) การสืบพันธุ์ (reproduction) และการวางไข่ (spawning)

กุ้งเป็นสัตว์ที่มีเพศแยกกัน (dioecious) กุ้งในครอบครัว (family) Penaeidae และ Palaemonidae จะมีลักษณะเพศแตกต่างกัน กล่าวคือ กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลากุ้งตะกาด ซึ่งจัดอยู่ในครอบครัว Penaeidae จะสังเกตเห็นความแตกต่างระหว่างเพศผู้และเพศเมียได้ง่ายจากลักษณะภายนอก คือ กุ้งเพศผู้จะมีอวัยวะเป็นระยางยื่นออกมาจากโคนขาว่ายน้ำคู่ที่ 1 (1 st. swimmeret) ซึ่งระยางยื่นจากขาทั้ง 2 ข้างมาชนกันเป็นรูปตัววาย (Y) เรียกว่า petasma สำหรับช่วยในการสืบพันธุ์ ส่วนกุ้งเพศเมียจะไม่มีอวัยวะดังกล่าวแต่จะมีอวัยวะเป็นรูปวงกลมถูกฝากลางติดอยู่ที่ส่วนอกระหว่างขาเดินคู่ที่ 4 และที่ 5 (4 th & 5 th walking legs) เรียกว่า thelycum

รูปที่ 5 แสดงอวัยวะเพศผู้และเพศเมียของกุ้งในครอบครัว penaeidae

สำหรับกุ้งก้ามกราม กุ้งกะต๋อม กุ้งแฉะ ซึ่งจัดอยู่ในครอบครัว Palaemonidae จะไม่มีอวัยวะดังกล่าวข้างต้น แต่จะมีลักษณะเพศภายนอกซึ่งแตกต่างระหว่างกุ้งเพศผู้และเพศเมียที่สังเกตเห็นได้ คือ กุ้งเพศผู้จะมีอวัยวะเป็นระยางยื่นออกมาจากโคนขาว่ายน้ำคู่ที่ 2 ซึ่งเป็นติ่งขนาดเล็ก 2 ติ่ง เรียกว่า appendix masculina กับ appendix interna ส่วนที่บริเวณโคนขาว่ายน้ำคู่ที่ 2 ของกุ้งเพศเมียนั้นจะมีติ่งยื่นออกมาเพียงอันเดียวคือ appendix interna นั่นคือ appendix masculina เป็นระยางเพศผู้ นอกจากนี้กุ้งเพศผู้มักมีขนาดใหญ่กว่าโดยเฉพาะหัวและก้าม ส่วนที่จะสังเกตเห็นกุ้งเพศเมียได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อถึงระยะสืบพันธุ์และวางไข่ กุ้งเพศเมียจะเก็บไข่ไว้ตรงส่วนท้องและติดอยู่จนกระทั่งฟักออกเป็นตัว จึงมักพบกุ้งพวกนี้ไม่มีไข่ติดที่บริเวณท้องเสมอ

รูปที่ 6 แสดงลักษณะแตกต่างของขาว่ายน้ำคู่ที่ 2 ของกุ้งก้ามกรามเพศผู้และเพศเมีย

นอกจากนี้ ยังสามารถแยกความแตกต่างระหว่างเพศผู้และเพศเมียของกุ้งทั้ง 2 ครอบครัว ที่กล่าวแล้ว โดยสังเกตจากลักษณะภายในด้วยการแกะเปลือกคลุมส่วนหัว-อก (carapace) ออก จะพบว่าระบบสืบพันธุ์เพศผู้ (male reproductive system) ประกอบด้วยถุงอัณฑะ (testes) 2 ถุง อยู่ใต้หัวใจ ทำหน้าที่สร้างตัวอสุจิหรือน้ำเชื้อเพศผู้ (sperm) จากถุงนี้จะมีท่อซึ่งเรียกว่า vas deferens นำตัวอสุจิไปเปิดออกตรงด้านในของโคนขาเดินคู่ที่ 5 ส่วนระบบสืบพันธุ์เพศเมีย (female reproductive system) ประกอบด้วยรังไข่ (ovaries) 2 อันอยู่ใต้หัวใจเช่นเดียวกัน ชาวบ้านมักเรียก รังไข่ว่า “แก้วกุ้ง” ซึ่งจะทำหน้าที่สร้างไข่ (eggs) จากรังไข่จะมีท่อนำไข่ (oviduct) ช่วยนำไข่ ผ่านออกมาเปิดตรงด้านในของโคนขาเดินคู่ที่ 3 สำหรับในกุ้งเพศเมียยังมีถุงอยู่ระหว่างขาเดิน คู่ที่ 4 และที่ 5 ถุงนี้เรียกว่า seminal receptacle ซึ่งมีไว้รับและเก็บน้ำเชื้อเพศผู้จากกุ้งเพศผู้เมื่อมีการผสมพันธุ์เกิดขึ้น

โดยปกติกุ้งจะผสมพันธุ์กันเกือบตลอดทั้งปี แต่ทว่าจะมีการผสมพันธุ์กันมากในตอนช่วง ฤดูฝน เมื่อกุ้งเพศเมียพร้อมที่จะผสมพันธุ์ก็จะลอกคราบก่อนผสมพันธุ์ทุกครั้ง ระหว่างที่มีการ ลอกคราบ คือลอกคราบเก่าออกและรอจนกระทั่งคราบหรือเปลือกใหม่แข็งตัวซึ่งกินเวลาประมาณ 6-12 ชั่วโมง เมื่อกุ้งอยู่ในระหว่างการลอกคราบจะอ่อนแอไม่สามารถป้องกันตัวเองได้ จึงมักถูก ทำร้ายและเป็นอาหารของกุ้งตัวที่แข็งแรงกว่า เพราะฉะนั้น กุ้งเพศผู้ที่พร้อมที่จะทำการผสมพันธุ์ ก็จะทำหน้าที่ปกป้องกุ้งเพศเมียซึ่งกำลังลอกคราบให้รอดพ้นจากการเป็นเหยื่อของกุ้งตัวอื่น ๆ เมื่อกุ้งเพศเมียคราบแข็งและสามารถเคลื่อนไหวได้ตามปกติแล้ว กุ้งเพศผู้ก็จะทำการผสมพันธุ์ทันที

กุ้งในครอบครัว Penaeidae เมื่อมีวัยอันสมควรที่จะทำการสืบพันธุ์วางไข่ได้ก็จะอพยพ เดินทางออกไปสืบพันธุ์วางไข่ในทะเลที่มีสภาพแวดล้อมเหมาะสม ทั้งนี้แล้วแต่ชนิดของกุ้ง ฉะนั้น

การลากอวนจับกุ้งจึงต้องกระทำกันในทะเลที่ไกลจากฝั่งมาก ๆ เพื่อกุ้งเพศเมียถูกผสมพันธุ์ก็จะเก็บน้ำเชื้อเพศผู้ไว้ในถุง seminal receptacle ต่อมาไข่ก็จะเจริญขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดไข่แก่เต็มที่ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากภายนอกโดยมองทะลุผ่านเปลือกกุ้ง ถ้าเป็นกุ้งแชบ๊วยจะเห็นรังไข่มีสีเขียวเข้มหรือคล้ำได้ชัดเพราะเปลือกกุ้งชนิดนี้ขาวใสและบาง แต่ถ้าเป็นกุ้งพวกกุลาก็คต้องสังเกตให้ดีจึงจะเห็นเนื่องจากมีเปลือกหนาและไม่ใส ไข่แต่ละฟองจะมีสีเขียวเข้มอัดกันแน่นอยู่ภายในรังไข่หนึ่ง ๆ มีไข่หลายแสนฟอง ทำให้รังไข่ของกุ้งมีสีเขียวเข้มยิ่งขึ้น ซึ่งรังไข่นี้จะแผ่ขยายถึงบริเวณส่วนหัว-อก เป็นพู ๆ พอมาถึงส่วนท้องจะทอดไปตามความยาวของลำตัวกุ้งทางด้านหลังจนถึงส่วนหางสุด เมื่อไข่แก่เต็มที่กุ้งเพศเมียจะปล่อยไข่ลงสู่น้ำพร้อมกับฉีดน้ำเชื้อเพศผู้ที่เก็บไว้ในตัวลงสู่น้ำผสมกับไข่ทันที จึงเป็นการผสมภายนอกตัวซึ่งเรียกว่า external fertilization เนื่องจากไข่และตัวอสุจิผสมกันอยู่นอกตัวกุ้ง ไข่ที่ถูกผสมแล้วจะลอยไปตามคลื่นลมหรือกระแสน้ำและฟักเป็นตัวโดยธรรมชาติ ต่อจากนั้น ลูกกุ้งวัยอ่อนจะถูกกระแสน้ำพัดพาเข้าหาฝั่ง ฉะนั้น พวกลูกกุ้งดังกล่าวก็จะมาเจริญเติบโตในบริเวณปากแม่น้ำซึ่งมีน้ำกร่อยและอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อเจริญเป็นกุ้งวัยหนุ่มสาวพร้อมที่จะผสมพันธุ์ ก็จะอพยพเดินทางไปสู่ทะเลอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ เราสามารถกักลูกกุ้งดังกล่าวไว้เลี้ยงในนาได้ แต่ไม่สามารถเลี้ยงจนให้มีการสืบพันธุ์วางไข่เพราะกุ้งจะตายเสียก่อน เนื่องจากสภาพแวดล้อมในนากุ้งไม่เหมาะสมโดยปกติกุ้งวัยแก่จะอยู่ในนาไม่ได้ต้องอยู่ในทะเลซึ่งก็ยังไม่มีความรู้ได้ว่าเหตุใดกุ้งจึงต้องไปสืบพันธุ์และวางไข่ในทะเลที่มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมสำหรับกุ้งชนิดนั้น ๆ ด้วย มีเพียงแต่การคาดคะเนเท่านั้น สำหรับแม่กุ้งเมื่อวางไข่แล้วสามารถมีชีวิตและวางไข่ครั้งต่อไปได้ โดยกุ้งมีช่วงชีวิต (life span) ประมาณ $1\frac{1}{2}$ - 2 ปี

สำหรับกุ้งในครอบครัว Palaemonidae ระหว่างที่มีการผสมพันธุ์กุ้งเพศผู้จะประกบติดกับกุ้งเพศเมียทางด้านท้อง แล้วปล่อยน้ำเชื้อเพศผู้ติดอยู่ที่บริเวณส่วนนอกของเพศเมีย หลังจากนั้นประมาณ 6-20 ชั่วโมง ไข่จะเคลื่อนที่ผ่านมาทางช่องเพศ (genital pore) ซึ่งอยู่ที่โคนขาเดินคู่ที่ 3 ออกมาผสมกับน้ำเชื้อเพศผู้ แล้วส่งมาอยู่ที่บริเวณหน้าท้อง (brood pouch) ซึ่งอยู่ระหว่างโคนขาว่ายน้ำ โดยกุ้งจะทำการกลั่น (secrete) สารเหนียว ๆ ออกมาเพื่อให้ไข่ยึดติดกับขาว่ายน้ำได้ ไข่ที่ไม่ได้รับการผสมจากตัวอสุจิก็น่าเสียดาย ส่วนไข่ที่ถูกผสมจะฟักอยู่ที่หน้าท้องของกุ้งเพศเมียซึ่งใช้เวลาประมาณ 19 วัน จึงจะฟักเป็นตัว

14.4 ชีวิตประวัติเบื้องต้น

กุ้งเป็นสัตว์ที่หากินตามพื้นหน้าดินและอยู่โดดเดี่ยว (solitary bottom dweller) กลางวันจะ

หมกตัวซ่อนอยู่ในโคลน ทวาย หรือใต้ดิน กุ้งสามารถเคลื่อนไปข้างหน้า ข้างหลัง ด้านข้าง และ ทะแยง ทั้งนี้เพราะมีระยาง ท้อง uropods และ telson ที่ยึดหดได้

อาหารของกุ้งประกอบด้วย ใส้เดือน หนอน ตัวอ่อนของแมลง หอยฝาเดียวขนาดเล็ก หอยสองฝา ปลา ตัวอ่อนของกบ พืชขนาดเล็กและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในโคลน จึงจัดกุ้งเป็นสัตว์ที่กินทุกอย่าง (omnivorous)

กุ้งมีนิสัยชอบหากินในเวลากลางคืน ส่วนในเวลากลางวันกุ้งมักจะหลบแสงแดดอยู่ตามหน้าดินหรือหมกซ่อนตัวอยู่ในโคลน

ศัตรูของกุ้ง ได้แก่ มนุษย์, ปลา, salamander, เต่า, งูน้ำ, ปู, นกกระสา, นกกระเต็น และสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมบางชนิด เป็นต้น

เนื่องจากกุ้งมีโครงร่างภายนอก (exoskeleton) จึงต้องมีการลอกคราบ (molting) เพื่อเพิ่มขนาดของลำตัว ก่อนกุ้งจะลอกคราบเก่าออกไป คราบใหม่ที่จะเกิดมาแทนที่นั้นจะอยู่ด้านในและ แยกจากคราบเก่า เวลาที่ลอกคราบ กุ้งจะหลุดจากเปลือกเก่ารวมทั้งหนวดด้วย ระหว่างที่กุ้ง เปลียนคราบเก่าเป็นคราบใหม่ จะอ่อนแอมากจึงต้องคอยหลบซ่อนตัวจากศัตรู เมื่อคราบใหม่แข็ง แล้วกุ้งจึงจะมีกำลังเหมือนเดิม

14.5 Regeneration

เป็นขบวนการที่กุ้งสามารถงอกส่วนของร่างกายที่ขาดไปให้กลับสมบูรณ์เหมือนเดิมได้ เช่น ระยาง เป็นต้น กุ้งที่อยู่ในวัยอ่อนจะมีกำลังในการงอก (power of regeneration) ดีกว่าพวก ตัวแก่ กุ้งจะงอกส่วนที่ขาดหายไปได้เมื่อมีการลอกคราบครั้งต่อไปรวมทั้งเพิ่มขนาดขึ้นด้วย

14.6 กุ้งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในประเทศไทย

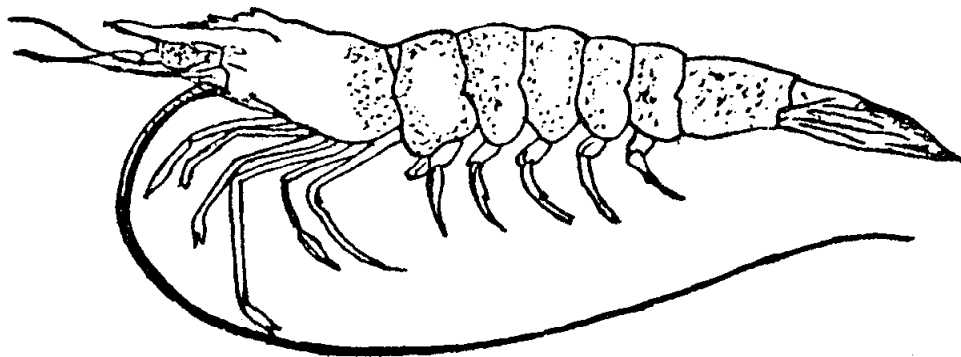
กุ้งที่เราใช้เป็นอาหารอาจจำแนกเป็นพวกใหญ่ ๆ ได้ 2 ครอบครัว (family) คือ family Penaeidae และ family Palaemonidae

กุ้งที่จัดอยู่ใน family Penaeidae นับได้ว่าเป็นพวกที่มีความสำคัญมากที่สุด และเกือบ ทั้งหมดเป็นกุ้งทะเล ตัวอย่างกุ้งในครอบครัวนี้ได้แก่ กุ้งแชบ๊วยขาว (*Penaeus merguensis*) กุ้งแชบ๊วย (*Penaeus indicus*) กุ้งกุลาดำ (*Penaeus monodon*), กุ้งกุลาดำขาว (*Penaeus semisulcatus*), กุ้งเหลืองหางสีฟ้า (*Penaeus latisulcatus*), กุ้งตะกาด (*Metapenaeus monoceros*) และ กุ้งถี (*Metapenaeus brevicornis*)

กุ้งที่จัดอยู่ใน Family Palaemonidae ก็นับว่ามีความสำคัญอยู่บ้าง กุ้งที่เรานิยมบริโภค มากที่สุดในครอบครัวนี้ได้แก่ กุ้งก้ามกรามหรือกุ้งนาง (*Macrobrachium rosenbergii*) ซึ่งเป็น

กุ้งน้ำจืด นอกจากนี้ก็มีบางชนิดที่เป็นกุ้งทะเล แต่มีขนาดเล็กและไม่ค่อยมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากนัก กุ้งที่มีความสำคัญดังกล่าวแล้วนั้น อาจจำแนกกล่าวถึงลักษณะของแต่ละชนิดได้ดังนี้

กุ้งแชบ๊วยขาว (Penaeus merguensis De Man)

รูปที่ 7 กุ้งแชบ๊วยขาว (Penaeus merguensis De Man)

ชื่ออื่น ๆ

กุ้งแชบ๊วย กุ้งขาว กุ้งดาน กุ้งกะทิ

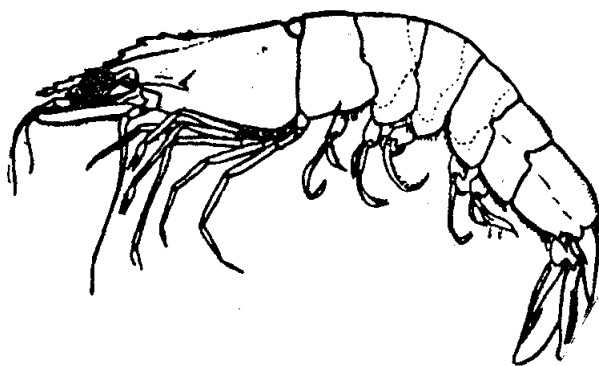
ลักษณะทั่วไป

ลำตัวค่อนข้างใส มีสีเหลืองอ่อน ด้านบนของกรีมมีฟัน 5-8 ซี่ ด้านล่างมี 2-5 ซี่ โคนกรีมมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ที่กรีมมีจุดเล็ก ๆ สีฟ้าอยู่หนาแน่น สันบนปล้องท้องและบนกรีมมีสีน้ำตาลเข้มปนแดง ที่เปลือกหัวไม่มีสันข้างแก้ม ปลายหางและปลายขาว่ายน้ำมักมีสีแดง แต่อาจมีสีเหมือนลำตัวก็ได้

ความสำคัญ

กุ้งแชบ๊วยขาวเป็นกุ้งที่มีรสดี ราคาสูงและเป็นที่นิยมของผู้บริโภค

กุ้งแชบ๊วย (Penaeus indicus H. Milne - Edwards)

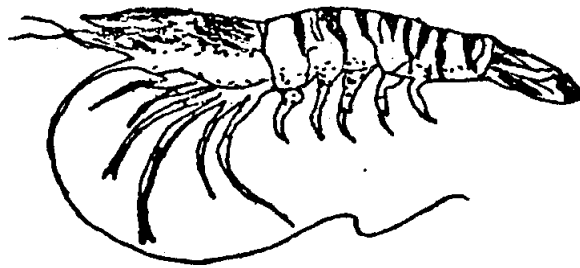

รูปที่ 8 กุ้งแชบ๊วย (Penaeus indicus H. Milne - Edwards)

ชื่ออื่น ๆ กุ้งขาว กุ้งตะเข็บ
 ลักษณะทั่วไป คล้ายกุ้งแชบ๊วยขาว (*P. merguensis*) มากจึงมีชื่อซ้ำกัน ลำตัวค่อนข้างใส สีชมพูอ่อน มีจุดสีฟ้าและสีแสดกระจายอยู่ทั่วไป กวียาวเรียว โคนกรีมี่ลักษณะ เป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านบนของกรีมี่พื้น 7-8 ซี่ ด้านล่างมี 4-5 ซี่ สันบนปล้องท้อง และบนกรีมี่สีน้ำตาลเช่นปนแดง ที่เปลือกหัวมีสันข้างแก้มปลายหางมักมีสีแสด

ความสำคัญ เป็นกุ้งที่มีรสชาติ รสดีและเป็นที่ยอมรับเช่นเดียวกับกุ้งแชบ๊วยขาว

กุ้งกุลาดำ (*Pernaeus monodon* Fabricius)

รูปที่ 9 กุ้งกุลาดำ (*Pernaeus monodon* Fabricius)

ชื่ออื่น ๆ กุ้งกุลาดำ กุ้งลาย กุ้งตะเข็บ
 ลักษณะทั่วไป ลำตัวมีสีน้ำตาลปนแดง มีจุดสีน้ำตาลกระจายอยู่เต็มและมีแถบสีเข้มพาดขวาง ลำตัวทำให้เป็นปล้อง ๆ โคนกรีมี่โค้งและปลายกรีมี่เซดขึ้นเล็กน้อยหรือค่อนข้างตรง ด้านบนของกรีมี่พื้น 6-8 ซี่ ด้านล่างมี 2-4 ซี่ รอบปลายหางและขาว่ายน้ำมี ขนสีแสด กุ้งชนิดนี้สังเกตได้ง่ายเพราะมีสีเข้มกว่าชนิดอื่น

ความสำคัญ เป็นกุ้งที่มีขนาดใหญ่ รสดีสู้กุ้งแชบ๊วยไม่ได้ นิยมกันพอประมาณ

กุ้งกุลาดำ (*Pernaeus semisulcatus* de Haan)

ชื่ออื่น ๆ กุ้งกุลาดำ กุ้งลาย กุ้งตะเข็บ
 ลักษณะทั่วไป ลำตัวมีสีน้ำตาลปนแดง มีจุดสีน้ำตาลกระจายอยู่เต็มและมีแถบสีเข้มพาดขวาง ลำตัวทำให้เห็นเป็นปล้อง ๆ ด้านบนของกรีมี่พื้น 6-7 ซี่ ด้านล่างมี 2-3 ซี่ ขามี สีน้ำตาลสลับกับสีส้ม ริมขอบขาว่ายน้ำและหางมีขนสีแสดอยู่โดยรอบ

ความสำคัญ คล้ายกับกุ้งกุลาดำ

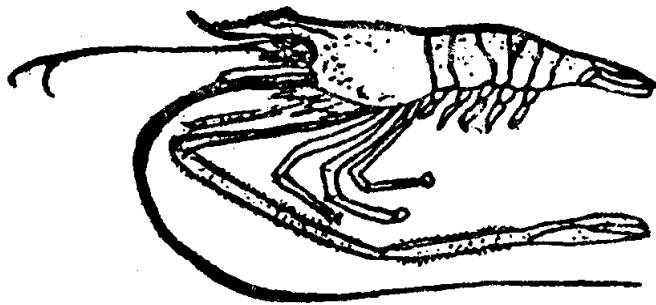
กึ่งเหลืองหางฟ้า (Penaeus latisulcatus Kishinouye)

ชื่ออื่น ๆ กึ่งหางม่วง กึ่งหิน

ลักษณะทั่วไป ลำตัวมีสีนวลปนเหลือง กว้างเรียวยาวปลายกรีก้อย ๆ ลาดลง ด้านบนของกรีกมีฟัน 8-11 ซี่ ด้านล่างมี 1 ซี่ สันด้านบนของส่วนท้องปล้องที่ 4-6 มีสีน้ำตาลเข้ม ส่วนท้องด้านที่ใกล้กับโคนขาว่ายน้ำมีจุดสีน้ำตาลอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ที่ขาเดินและขาว่ายน้ำมีจุดสีน้ำตาลเงินกระจายอยู่ทั่วไป ปลายหางมีสีฟ้าและมีขนสีแดงอยู่โดยรอบ

ความสำคัญ เป็นกุ้งขนาดใหญ่ รสดีสู้กุ้งแชบ๊วยไม่ได้ จึงเป็นที่นิยมกันพอประมาณ

กึ่งกำมกราม (Macrobrachium rosenbergii De Man)

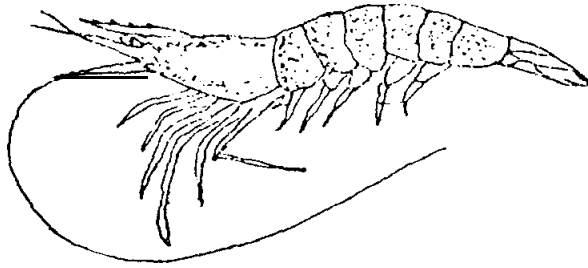
รูปที่ 10 กึ่งกำมกราม (Macrobrachium rosenbergii De Man)

ชื่ออื่น ๆ กึ่งนาง

ลักษณะทั่วไป ที่หัวมีหนามที่แก้ม (hepatic spine) เมื่อกุ้งโตเต็มวัยเพศผู้จะมีส่วนหัวและขาเดินคู่ที่สองใหญ่กว่าเพศเมียอย่างเห็นได้ชัด และโคนขาว่ายน้ำคู่ที่สองด้านในจะมีระยางเล็ก ๆ อยู่ 2 อัน เรียกว่า appendix interna และ appendix masculina แต่ของเพศเมียจะมีแต่ appendix interna อันเดียวเท่านั้น

ความสำคัญ เป็นกุ้งที่มีรสดีและขนาดใหญ่ ราคาสูงแต่ก็เป็นที่นิยม

กุ้งตะกาด (*Metapenaeus monoceros Fabricius*)

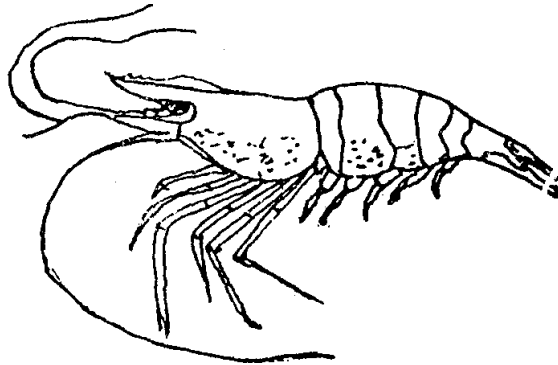
รูปที่ 11 กุ้งตะกาด (*Metapenaeus monoceros Fabricius*)

ชื่ออื่น ๆ กุ้งเปลือกแข็ง

ลักษณะทั่วไป กุ้งมีรูปร่างยาวเขียดขึ้นเล็กน้อย ปลายกร้ามมีระดับสูงกว่าโคนกร้าม ด้านบนของโคนกร้ามมีฟัน 7-9 ซี่ ด้านล่างเรียบไม่มีฟัน ลำตัวมีสีขาหรือน้ำตาลอ่อน ๆ และมีจุดสีน้ำเงินเล็ก ๆ ประอยู่ทั่วลำตัว เปลือกแข็งกว่ากุ้งชนิดอื่น ๆ

ความสำคัญ เป็นกุ้งที่มีขนาดเล็ก เหมาะในการทำกุ้งแห้ง

กุ้งกะต๋อม (*Palaemon sp.*)

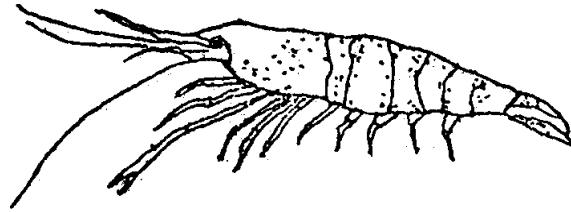

รูปที่ 12 กุ้งกะต๋อม (*Palaemon sp.*)

ลักษณะทั่วไป เปลือกส่วนท้องปล้องที่ 1 ซ้อนทับปล้องที่ 2 และที่ 3 เมื่อถึงฤดูวางไข่ ไข่จะติดอยู่ที่ขาว่ายน้ำ คลุมเนื้อที่บริเวณท้องตั้งแต่ปล้องที่ 1 ถึงที่ 4 และไข่จะติดอยู่จนกระทั่งฟักออกเป็นตัว เป็นกุ้งที่อยู่ในพวกเดียวกับกุ้งก้ามกราม

ความสำคัญ เป็นกุ้งขนาดเล็ก นิยมทำเป็นกุ้งทอดและทำแห้ง

กุ้งแฉะแท (*Leander sp.*)

รูปที่ 18. กุ้งแฉะแท (*Leander sp.*)

ลักษณะทั่วไป อยู่ในพวกเดียวกับกุ้งก้ามกราม แต่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปคือ กวียาวตอนปลายเรียวเล็กน้อย ทั้งด้านบนและด้านล่างของกรีจะมีฟัน

ความสำคัญ เป็นกุ้งขนาดเล็ก ใช้ประกอบอาหารและทำเป็นกุ้งแห้ง

14.7 การนำกุ้งขึ้นมาใช้ประโยชน์ (*Utilization of Shrimp Resources*)

สัตว์น้ำโดยทั่วไปรวมทั้งกุ้งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์สามารถนำขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม จัดเป็นทรัพยากรประเภทที่สามารถเกิดขึ้นมาใหม่ทดแทนส่วนที่ถูกใช้ไปได้ (renew – able resources) การที่จะผลิตหรือนำสัตว์น้ำขึ้นมาบริโภคนั้น อาจทำได้ 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

14.7.1 การจับ

หมายถึงการนำเอาสัตว์น้ำที่มีอยู่ในธรรมชาติขึ้นมาใช้ประโยชน์โดยตรงได้ทันทีทันใด ซึ่งอาจจะกระทำโดยใช้วิธีการหรือเครื่องมืออย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างเป็นส่วนประกอบในการผลิตก็ได้

14.7.2 การเลี้ยงหรือการเพาะเลี้ยง

หมายถึงการเก็บกักสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือการเพาะฟักเป็นลูกวัยอ่อนซึ่งยังไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทันทีทันใด ต้องทำการเลี้ยงในสถานที่หนึ่งทีใดเพื่อให้เจริญเติบโตจนมีขนาดที่จะนำขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้

สำหรับการผลิตกุ้งในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังกระทำโดยวิธีการจับจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น ทะเล ทะเลสาป แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น แต่การจับกุ้งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมีปริมาณมากและจัดเป็นอุตสาหกรรมการประมงขนาดย่อมจนถึงขนาดใหญ่ ได้แก่การจับกุ้งทะเล กุ้งน้ำจืดที่มีความสำคัญคือกุ้งก้ามกรามหรือกุ้งนางนั้น ส่วนใหญ่ทำการจับแบบอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน ทำการจำหน่ายสนองความต้องการแก่ผู้บริโภคภายในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง เครื่องมือที่ใช้ในการจับก็มีไม่มากนักและไม่มีการใหญ่โตเหมือนการจับกุ้งทะเล

14.8 การจับ

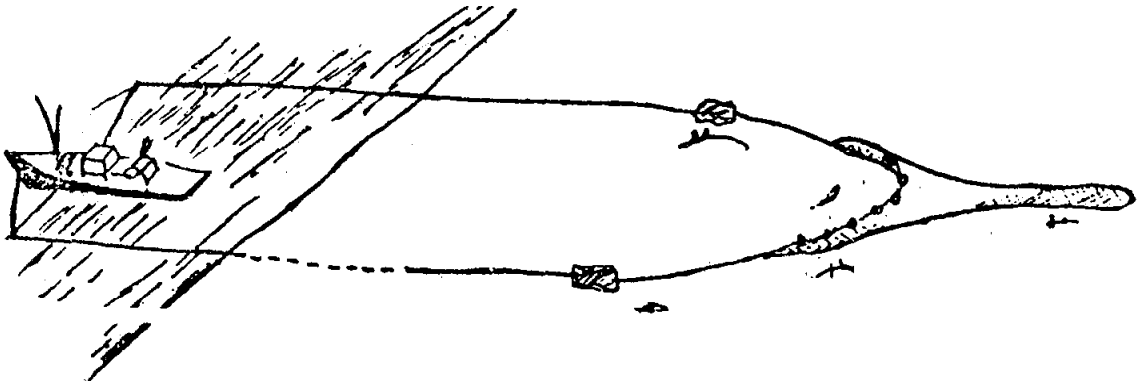
เครื่องมือประมงที่ใช้ในการจับกุ้งทะเล สามารถจำแนกเป็นเครื่องมือชนิดใหญ่ ๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ

14.8.1 เครื่องมือประจำที่

หมายถึงเครื่องมือประเภท “รับ” ใช้จับประจำที่หรือติดตั้งอยู่ในที่หนึ่งที่ได้ไม่สามารถจะทำการเคลื่อนย้ายไปจับที่อื่นได้ทันทีทันใด เครื่องมือประเภทนี้ได้แก่ โพงพาง (set bag) รั้วไซมาน (winged set bag) เผือกกรัง โป๊ะ (bamboo stake trap) ลอบมีปีก ซ้อน ยอ เป็นต้น เครื่องมือประเภทนี้ส่วนมากทำการจับกุ้งในบริเวณที่มีน้ำไม่ลึกนัก เช่น ริมฝั่งทะเล ทะเลสาป แม่น้ำ ลำคลอง ที่ติดต่อกับทะเล การจับแบบนี้มักจะทำการได้ตลอดปีและมีปริมาณการจับไม่มากนัก

14.8.2 เครื่องมือเคลื่อนที่

หมายถึงเครื่องมือประเภท “รุก” คือเครื่องมือที่สามารถโยกย้ายหรือกระทำในที่หนึ่งที่ได้ได้ทันที มีทั้งเครื่องมือขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่และมีวิธีการสลับซับซ้อน ใช้อุปกรณ์และแรงงานมากจนถึงเป็นอุตสาหกรรมการประมงได้ เครื่องมือประเภทนี้ ได้แก่ อวนลากกุ้ง อวนล้อมกุ้ง อวนลอยกุ้ง (shrimp gill net) อวนรุน อวนเคย ระวะ ราวกุ้ง เป็นต้น แหล่งจับกุ้งโดยเครื่องมือเหล่านี้มีอาณาบริเวณกว้างขวาง คือทำการได้ตั้งแต่บริเวณที่มีน้ำไม่ลึกนัก เช่น ตามแม่น้ำลำคลองที่ติดต่อกับทะเลชายฝั่งทะเลและทั่วบริเวณอ่าวไทย ตลอดจนถึงมหาสมุทรอินเดียในบริเวณทะเลอันดามัน ฤดูกาลจับกุ้งก็มักจะทำตลอดปี จะทำการยกเว้นก็แต่เพียงในช่วงระยะเวลาที่มีลมมรสุม ซึ่งมีคลื่นลมขนาดใหญ่ เรือประมงไม่สามารถออกไปปฏิบัติการได้

รูปที่ 14 อวนลากกุ้ง

ประเทศไทยได้เริ่มรู้จักอวนลากน้ำลึกในราว พ.ศ. 2496 ซึ่งในระยะแรกเริ่ม ยังมีอวนลากน้ำลึกเป็นจำนวนไม่มากนัก ได้แก่ อวนลากคู่ (two boat trawl) และ อวนลากคานถ่าง (beam-trawl) ต่อมา ในปี พ.ศ.2504 กรมประมง กระทรวงเกษตร ได้ทดลองนำอวนลากแผ่นตะเฒ่า (otter board trawl) เข้ามาใช้ ปรากฏว่าอวนลากดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการจับกุ้งสูง เป็นผลให้การประมงด้วยอวนลากทวีจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น ปริมาณการจับกุ้งทะเลของไทยจึงมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี แต่ปริมาณดังกล่าวก็ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของตลาดซึ่งมีความต้องการมากทั้งในและนอกประเทศ ส่งเป็นสินค้าสัตว์น้ำขาออกที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย ปัจจุบันผู้ทำการประมงอวนลากต่างก็พยายามเพิ่มประสิทธิภาพของเรือและเครื่องมือเพื่อให้ลากกุ้งได้เป็นจำนวนมากโดยออกไปทำการประมงในทะเลหลวงที่ไกลมาก ๆ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือจะต้องมีการเพิ่มผลผลิตกุ้งซึ่งจะปล่อยให้กุ้งเจริญเติบโตตามธรรมชาติไม่ได้อีกแล้ว เพราะฉะนั้นการเพาะเลี้ยงกุ้งจึงเริ่มมีบทบาทสำคัญอยู่ในปัจจุบันและกำลังขยายตัวต่อไปในอนาคต

14.9 การเพาะพักลูกกุ้ง

คัดเลือกแม่กุ้งที่มีไข่เจริญเต็มที่ (matured ovary) ซึ่งเป็นแม่กุ้งที่ได้จากการใช้เครื่องมืออวนลากในการจับและต้องพยายามไม่ให้แม่กุ้งบอบช้ำ หรือถ้าหากจำเป็นก็ให้บอบช้ำน้อยที่สุด เมื่อได้แม่กุ้งที่มีไข่แก่ตามความต้องการแล้วรีบจับใส่อ่างไม้หรือพลาสติก ซึ่งบรรจุน้ำทะเลและให้ออกซิเจนเพิ่มในน้ำ (aeration) โดยใช้เครื่องเป่าอากาศ (air pump) ต่อจากนั้นรีบส่งเรือเข้าฝั่งทันทีเพื่อนำไปยังสถานที่เพาะเลี้ยง ทำการแยกแม่กุ้งมาเลี้ยงไว้ในอ่างเพาะพัก (spawning tank) ซึ่งอาจทำด้วยไม้หรือพลาสติก โดยบรรจุน้ำทะเลที่กรองด้วยผ้ากรองอย่างละเอียดและให้ออกซิเจนเพิ่มในน้ำที่เลี้ยงตลอดเวลา แม่กุ้งที่มีไข่แก่นี้จะวางไข่ภายใน 24 ชั่วโมง หรือ 48 ชั่วโมง

หลังจากที่แยกมาไว้ในอ่างเพาะฟัก โดยปกติแม่กุ้งจะเริ่มวางไข่ในเวลากลางคืน ส่วนเวลาเท่าไรนั้นอาจแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับชนิดของกุ้ง แม่กุ้งจะใช้เวลาในการวางไข่ประมาณ 3-5 นาที แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมแม่กุ้งจะหยุดวางไข่ทันที

ไข่กุ้งที่ได้รับการผสมจากน้ำเชื้อเพศผู้และไม่ถูกแบคทีเรียทำลายให้เน่าเสียก็จะค่อย ๆ จมลงสู่ก้นอ่างเพาะฟัก แต่ทว่าถูกเครื่องเป่าอากาศทำให้หมุนเวียนไข่ก็จะลอยขึ้นสู่เบื้องบน และจมสู่ก้นอ่างสลับกัน ภายในเวลาประมาณ 40 นาที ไข่จะเริ่มแบ่งตัวเป็น 2 เซล 4 เซล 8 เซล 16 เซล 32 เซล ทวีคูณไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดได้ทั้งหมด 128 เซล ซึ่งใช้เวลาการแบ่งเซลล์ประมาณ 3 ชั่วโมง ต่อจากนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อเจริญเป็นตัวอ่อนภายในเวลาประมาณ 18 ชั่วโมง ตัวอ่อนในระยะแรกสุดนี้เรียกว่า nauplius ซึ่งจะเจริญเติบโตต่อไปเป็นขั้น ๆ จนถึงระยะ post larva ภายในเวลาประมาณ 15 วัน

ลูกกุ้งที่ออกจากไข่จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้น ๆ หรือเป็นระยะดังนี้ คือ

ระยะที่หนึ่ง (nauplius stage) เป็นระยะที่เพิ่งออกจากไข่ใหม่ ๆ ยากที่จะเห็นด้วยตาเปล่า รูปร่างคล้ายลูกแพร์ ถ้ามองด้านบนหรือด้านล่างจะเห็นเป็นรูปรี ๆ มีระยางหลายอัน

ระยะที่สอง (protozoa stage) ลูกกุ้งระยะนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากรยะที่หนึ่งมาก กล่าวคือส่วนหัวใหญ่ ลำตัวยาว มีตาและระยางตรงส่วนหัวหลายอัน

ระยะที่สาม (mysis stage หรือ zoea) ระยะนี้จะเห็นว่าลูกกุ้งมีรูปร่างเปลี่ยนไปอีกโดยมีลักษณะคล้ายกุ้งที่โตเต็มวัยมากขึ้น แต่อวัยวะต่าง ๆ ยังไม่สมบูรณ์ดี มีขาและตาเจริญดีมาก

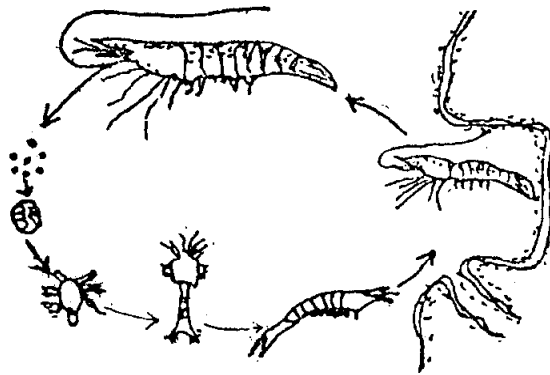
ระยะที่สี่ (post larva) ลูกกุ้งในระยะนี้คล้ายกับกุ้งที่เจริญเต็มที่ (adult) ซึ่งเหมาะที่จะลำเลียงไปเลี้ยงในนากุ้งต่อไป และโดยปกติถ้าลูกกุ้งเจริญเติบโตตามธรรมชาติในทะเล เมื่อถึงระยะนี้ก็จะถูกกระแสน้ำรวมทั้งคลื่นลมพัดพามายังบริเวณปากแม่น้ำซึ่งเป็นป่าไม้ชายเลน (mangrove swamp) หรืออาจเข้าไปอาศัยอยู่ในนากุ้ง

ระหว่างที่ทำการเพาะฟักลูกกุ้งจะต้องคำนึงถึงเรื่องอาหาร เนื่องจากลูกกุ้งในแต่ละขั้น (stage) จะกินอาหารแตกต่างกัน กล่าวคือ ลูกกุ้งในขั้น nauplius ยังไม่ต้องให้อาหารเพราะลูกกุ้งในขั้นนี้ยังคงได้อาหารจากไข่แดง (yolk) ที่คงมีเหลือสะสมอยู่จากไข่ ต่อมาเมื่อลูกกุ้งเจริญถึงขั้น protozoa (ภายใน 48 ชั่วโมง หลังจากเริ่มเพาะฟัก) จึงต้องให้อาหารพวกไดอะตอม (diatom) ในปริมาณที่พอเหมาะ เมื่อกุ้งเจริญเติบโตถึงขั้น zoea ก็จะต้องเพิ่มอาหารขึ้นอีกโดยใช้อาหารจำพวก brine shrimp (*Artemia salina*) หรือพวก crustaceans อื่น ๆ ที่มีขนาดใกล้เคียงกัน สำหรับลูกกุ้งที่เจริญเติบโตจนถึงขั้น post larva นั้น ก็ให้อาหารจำพวกเนื้อหอย 2 ผาที่บดหรือสับละเอียด

ในปริมาณที่เหมาะสม ซึ่งการให้อาหารแก่ลูกกุ้งนี้อาจจะให้วันละ 2 ครั้งก็ได้ เช่น เวลา 08.00 น. และ 17.00 น.

นอกจากนี้ ยังต้องระวังสภาพแวดล้อมซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของลูกกุ้งด้วย เช่น อุณหภูมิ (temperature) ความเค็ม (salinity) และความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ของน้ำ รวมทั้ง ความเข้มและทิศทางของแสงขณะที่ทำการเพาะฟัก ซึ่งพบว่าสภาพแวดล้อมของน้ำที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของลูกกุ้งวัยอ่อน คืออุณหภูมิระหว่าง 24-32°c. ความเค็มประมาณ 30-36‰ และความเป็นกรดเป็นด่าง 8.0-8.6 สำหรับการให้แสงควรให้แสงเข้าทางด้านข้างของอ่างเพาะฟัก

ระหว่างที่ลูกกุ้งมีการเจริญเติบโตจะมีการลอกคราบ (molting) อยู่เสมอโดยลูกกุ้งวัยอ่อน จะมีอัตราการลอกคราบบ่อยกว่าลูกกุ้งที่เจริญถึงขั้นสูงขึ้น

รูปที่ 15 แสดงวงจรชีวิตของกุ้งในครอบครัว Penaeidae

14.10 การเลี้ยงกุ้ง (Shrimp Culture)

การเลี้ยงกุ้งในประเทศไทยอาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การเลี้ยงกุ้งน้ำจืด และการเลี้ยงกุ้งทะเล แต่เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งน้ำจืดในประเทศไทยยังกระทำกันไม่ค่อยแพร่หลาย ส่วนใหญ่ทำการเลี้ยงตามท้องร่องหรือในบ่อที่มีขนาดใหญ่หนักและมีกำลังการผลิตไม่มากเหมือนกับการเลี้ยงกุ้งทะเล ฉะนั้นจึงขอกล่าวเฉพาะการเลี้ยงกุ้งทะเลซึ่งกำลังมีบทบาทในการเพิ่มผลผลิตกุ้งของประเทศไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 1,500 ไมล์ ตามชายฝั่งทะเลเหล่านี้มีเนื้อที่อยู่มากมายสามารถบุกเบิกนำมาใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้ประมาณ 3 ล้านไร่ รวมทั้งเนื้อที่ป่าชายเลนอีกประมาณ 1 ล้านไร่ ที่เหล่านี้แหละที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงกุ้งได้ในอนาคต การเลี้ยงกุ้งอาจกระทำได้ตามชายฝั่งทะเลโดยกันเป็นคอกเลี้ยงยื่นไปในทะเล หรือสร้าง

เป็นกระชังกรด้วยลวดตาข่าย หรืออวนสำหรับใช้เป็นที่เลี้ยง แต่วิธีการเลี้ยงแบบนี้เป็นที่นิยม กระทำกันในต่างประเทศเท่านั้น สำหรับในประเทศไทยเรายังมีวิธีการที่ง่ายและได้ผลดีกว่า วิธีการนี้ คือ “การทำนาุ้ง” ฉะนั้นถ้าจะเอ่ยถึงการเลี้ยงกุ้งในประเทศไทยสมัยปัจจุบันแล้ว ก็หมายถึงการทำนาุ้งซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกระทำกันในบริเวณจังหวัดชายทะเลที่มีทำเลเหมาะสม ในบริเวณจังหวัดจันทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม ซึ่งจะได้กล่าวถึง อันตบต่อไป

การทำนาุ้งหรือที่ชาวบ้านในบริเวณจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม นิยมเรียกว่า “การทำวังกุ้ง” นั้น ได้กระทำกันมาเป็นเวลานานกว่า 30 ปีแล้ว ในบริเวณที่ดินที่เป็นป่าชายเลนซึ่งน้ำทะเลขึ้นถึง และได้ตัดแปลงที่ลุ่มในบริเวณดังกล่าวเป็นนาุ้ง โดยยกคันดินให้สูงขึ้น ขุดร่องน้ำให้ลึกลง จัดทำประตูระบายน้ำสำหรับถ่ายเทและเก็บกักน้ำ เมื่อน้ำทะเลขึ้น ลูกกุ้งที่ติดมากับกระแสน้ำจะเข้ามาอาศัยอยู่ในนาุ้งดินล้อมรอบไว้ นั้น และเจริญเติบโตจนเป็นกุ้งขนาดใหญ่ขนาดที่ตลาดต้องการ

14.10.1 การเลือกทำเลและสถานที่

การทำนาุ้งแตกต่างไปจากอาชีพกสิกรรมอื่น ๆ กล่าวคือ ต้องมีการเลือกทำเลและสถานที่ มิใช่ว่าชายทะเลทุกแห่งจะสามารถตัดแปลงใช้ทำนาุ้งได้ผลเสมอไป ทำเลที่เหมาะสมแก่การทำนาุ้งควรมีลักษณะดังนี้ คือ

ก. เป็นที่ใกล้ทะเลหรือมีทางน้ำที่ติดต่อกับทะเล ซึ่งจะช่วยให้พัดพาลูกกุ้งเข้ามาสู่มาได้ พร้อมกับน้ำทะเล นอกจากนี้ถ้าใกล้แหล่งน้ำจืดหรือมีทางน้ำรับน้ำจืดด้วยจะยิ่งดี เพราะในฤดูร้อนน้ำเค็มจืดก็จะสามารถระบายน้ำจืดเข้า และถ้าในฤดูฝนน้ำในนาุ้งก็ยังสามารถระบายน้ำเค็มเข้าได้อีกเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อรักษาระดับความเค็มของน้ำในนาุ้งให้อยู่ในระดับที่ไม่จืดหรือเค็มเกินไป

ข. ดินควรเป็นดินเหนียวหรือค่อนข้างเหนียว ซึ่งจะช่วยให้ทำคันดินได้มั่นคงและเก็บกักน้ำได้ดี และยังเป็นที่ยึดตามธรรมชาติอยู่มาก ดินปนทรายไม่เหมาะสำหรับทำนาุ้ง

ค. ระดับพื้นที่ ควรเป็นที่ไม่ลุ่มและไม่ดอนมากนัก เมื่อน้ำขึ้นควรสูงกว่าระดับพื้นดินเดิม 1 เมตร ทั้งนี้เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการที่จะต้องยกคันดินให้สูงถ้าเป็นที่ต่ำเกินไป และถ้าเป็นที่ดอนเกินไป ก็จะสูบน้ำเข้าได้ยาก

ง. การระบายน้ำ ควรเป็นที่ที่มีการระบายน้ำได้ดี สามารถเก็บกักน้ำและถ่ายเทน้ำได้ตามความต้องการ ซึ่งจะสะดวกแก่การออกเลนและปรับปรุงนาุ้ง

จ. เป็นแหล่งที่มีลูกกุ้งอุดมสมบูรณ์ ก่อนลงมือสร้างนากุ้งควรทำการสำรวจเสียก่อนว่าในบริเวณนั้นมีลูกกุ้งตามธรรมชาติมากน้อยเพียงใด บริเวณที่จะทำนากุ้งได้ผลดีควรมีลูกกุ้งชุกชุม เพื่อจะได้มีลูกกุ้งสำหรับเลี้ยงในนาอย่างเพียงพอ เพราะในปัจจุบันผู้ประกอบการทำนากุ้งยังต้องอาศัยลูกกุ้งจากธรรมชาติ

ฉ. ไกล่ตลาต นากุ้งควรอยู่ใกล้ตลาตหรือที่ชุมชน เพื่อจะได้จำหน่ายกุ้งได้สะดวกในขณะที่กุ้งสด และช่วยประหยัดค่าขนส่งอีกด้วย

14.10.2 การสร้างนากุ้ง

การสร้างนากุ้งควรดำเนินการตามลำดับดังนี้ คือ

ก. การวางผังนากุ้ง เมื่อเลือกทำเลและสถานที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทำแผนที่ หาระดับพื้นที่ดินและวางผังนากุ้งให้ได้รูปขนาดที่เหมาะสมกับสภาพและขนาดของพื้นที่ดิน ต่อจากนั้นจึงทำการปักหลักกำหนดเขตนา แนวคันดินและที่จะสร้างประตูระบายน้ำ

ข. คันดิน เมื่อทำเครื่องหมายกำหนดเขตเรียบร้อยแล้วควรยกคันดินขึ้นโดยการขุดเป็นร่องทางด้านในของนากุ้ง ดินที่ขุดขึ้นมาขึ้นใช้ยกทำคันดินได้โดยให้ความกว้างและสูงของคันดินเท่ากัน ซึ่งยอดคันดินควรสูงกว่าระดับน้ำสูงสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร เพื่อป้องกันน้ำท่วมในขณะที่น้ำหลาก คันดินควรมีเชิงลาดและแข็งแรงพอที่จะไม่พังทลายได้ง่าย

ค. ประตูระบายน้ำ ควรสร้างในบริเวณที่ใกล้เคียงแหล่งน้ำหรือใกล้ลำรางซึ่งติดต่อกับทะเลเพื่อรับน้ำเข้านาได้ตามความต้องการเมื่อน้ำขึ้น และควรมีประตูระบายน้ำไว้ตรงที่ลึกที่สุดอีกแห่งหนึ่งเพื่อสะดวกในการถ่ายน้ำออกจากนาเมื่อต้องการจับกุ้งหรือทำการลอกเลนในนากุ้ง ขนาดของประตูระบายน้ำควรมีความกว้างตั้งแต่ 1.00-3.00 เมตร ซึ่งขนาดและจำนวนประตูระบายน้ำนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของนากุ้ง เช่น นากุ้งขนาด 50 ไร่ ควรมีประตูระบายน้ำอย่างน้อย 2 ประตู ประตูระบายน้ำควรจะทำให้มั่นคงแข็งแรงเพื่อป้องกันการรั่วไหลของน้ำที่พื้นประตูควรลงเสาเข็มให้แน่นหนา

ง. ร่องระบายน้ำ นากุ้งโดยทั่วไปจะมีร่องระบายน้ำหรือคูขนานไปกับคันดินทั้ง 4 ด้าน โดยห่างจากเชิงลาดของคันดินพอสมควร ขนาดของคูน้ำนี้กว้างประมาณ 2.00-2.50 เมตร และลึก 1.00-1.50 เมตร ทั้งนี้เพื่อเป็นที่อาศัยของกุ้งขณะที่น้ำในนาร้อนจัดและใช้เป็นที่หลบซ่อนศัตรูเมื่อถูกรบกวน คูน้ำไม่ควรขุดให้ลึกเกินกว่า 1.50 เมตร เพราะหลังจากเลี้ยงกุ้งไปได้ประมาณ 1 เดือน คูน้ำจะตื้นเขิน ถ้าคูน้ำลึกดินเลนจะมากขึ้นตามส่วน ทำให้เสียค่าขุดลอกในระยะต่อมาสูงและยังไม่มีที่ที่จะทิ้งเลนอีกด้วย โดยปกติชาวนามักจะทิ้งดินเลนไว้ตามคันดินจนทำให้ส่วนลาดของคันดินเสีย พอฝนตกก็จะชะดินเลนเหล่านี้ไหลวกกลับลงไปใต้นาอีก พื้นนาเป็นแหล่งผลิต

อาหารของกุ้งในนา ระดับน้ำที่พื้นนาควรลึกประมาณ 30-50 เซนติเมตร ถ้าลึกกว่านี้จะเสียค่าบำรุงรักษามาก

ค. ขนาดและแบบของนาุ้ง นาุ้งที่ทำกันโดยทั่วไปมี 2 แบบ คือ แบบไม่ชอยร่อง และแบบชอยร่อง

การทำนาุ้งแบบชอยร่องนั้น ส่วนมากมักทำกันในกรณีที่นาุ้งมีเนื้อที่มาก เช่น 25 ไร่ หรือมากกว่านี้ การชอยร่องควรชอยร่องให้ขนานไปกับด้านกว้างของนาุ้งและไม่ควรชอยร่องขวางทางเดินของลมเนื่องจากลมที่พัดอยู่ตามธรรมชาติมีส่วนช่วยให้น้ำในนาุ้งหมุนเวียนแต่ละร่องชอยห่างกันประมาณ 40 เมตร การชอยร่องนี้ควรเอาดินขึ้นข้างเดียว ส่วนอีกข้างหนึ่งปล่อยให้เป็นซานเพื่อให้กุ้งขึ้นไปหาอาหารในที่ดินได้

ขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังเป็นการปล่อยให้สาหร่ายที่เป็นแผ่นสีเขียว (ซีแคค) เกิดขึ้นทั่วไปบนพื้นนา แสงแดดจะช่วยจะช่วยให้สาหร่ายแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์และไนโตรเจนซัลไฟด์ซึ่งเป็นพิษต่อกุ้ง ถ้าต้องการจะใส่ปุ๋ยสมทบก็ใส่ได้ในระยะนี้ การใส่ปุ๋ยจะช่วยให้จุลินทรีย์เกิดเร็วขึ้นและมีปริมาณมากกว่าการปล่อยให้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สำหรับการใส่ปุ๋ยนี้ผู้ใช้ควรศึกษาส่วนประกอบของปุ๋ยเสียก่อน เพราะปุ๋ยจะทำให้หน้าเสียได้

ทำการตากนาประมาณ 7-10 วัน เมื่อถึงระยะน้ำเกิดก็ปล่อยน้ำเข้านาได้และเมื่อน้ำเริ่มลดก็ปิดประตูระบายน้ำเพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ ในวันต่อ ๆ มา ถ้าน้ำขึ้นสูงกว่าระดับน้ำในนาก็เปิดประตูน้ำรับไว้อีก ควรเปิดน้ำเข้านาทุก ๆ ครั้งที่น้ำภายนอกขึ้นสูงกว่าระดับน้ำในนา ลูกกุ้งซึ่งมากับน้ำก็จะเข้าไปอาศัยเลี้ยงตัวและเจริญเติบโตอยู่ในนา แต่การอาศัยธรรมชาติเช่นนี้ได้ผลไม่ดีเท่าที่ควรและใช้เวลาในการเลี้ยงเป็นระยะยาวนานประมาณ 3-6 เดือน ปัจจุบันชาวนากุ้งได้ใช้วิธีวิดน้ำเข้านาด้วยเครื่องฉุดระหัดซึ่งทำให้ได้ผลดีเนื่องจากนากุ้งได้รับน้ำใหม่ที่อุดมไปด้วยอาหารธรรมชาติทุกวัน กุ้งเจริญเติบโตเร็วขึ้นและใช้เวลาในการเลี้ยงสั้นลงด้วยคือเพียง 45 วันก็สามารถจับกุ้งขึ้นมาบริโภคหรือจำหน่ายได้แล้ว

ระหว่างที่ทำนากุ้งจะต้องหมั่นตรวจดูสภาพประตูระบายน้ำไม่ให้น้ำเซาะรั่วเป็นเหตุให้น้ำไหลออกจากนา นอกจากนี้ยังต้องสังเกตสีและกลิ่นของน้ำในนากุ้ง เช่น น้ำมีสีเขียวจัดเนื่องจากมีแพลงค์ตอนพืชมาก ซึ่งจะแย่งแก๊ซออกซิเจนและคายแก๊ซคาร์บอนไดออกไซด์ในเวลากลางวันทำให้เป็นภัยต่อกุ้ง จึงควรเปลี่ยนน้ำเพื่อลดปริมาณของแพลงค์ตอนพืชให้น้อยลงและถ้าน้ำในนามีกลิ่นเหม็นก็ต้องเปลี่ยนน้ำใหม่เช่นกัน

การทำนากุ้งนอกจากจะให้ปุ๋ยสมทบแล้ว ยังอาจให้อาหารสมทบอีกด้วย เช่น เนื้อหอย 2 ฝา หรือปลาเป็ด เป็นต้น โดยให้หลังพระอาทิตย์ตกดินเพราะกุ้งหากินเวลากลางคืน การให้อาหารสมทบเพื่อช่วยให้ผลผลิตสูงขึ้นและใช้เวลาในการเลี้ยงน้อยลง แต่เนื่องจากการลงทุนสูงและเสี่ยงต่อน้ำเสียจึงยังไม่เป็นที่แพร่หลาย

14.10.4 ศัตรูของกุ้งในนา

ศัตรูของกุ้ง ได้แก่ ปลาต่าง ๆ ซึ่งเข้าสู่นาพร้อมกับลูกกุ้ง เช่น ปลาหมอเทศ ปลาจุมพรวด ปลานู เป็นต้น ซึ่งจะป้องกันได้โดยทำฝือกหรือตะแกรงกันไว้ขณะที่เปิดน้ำเข้านา นอกจากนี้ยังมีศัตรูอื่น ๆ อีก เช่น ปู กบ และนกชนิดต่าง ๆ เป็นต้น จึงควรหาทางป้องกันและกำจัดเสียเมื่อพบอยู่ในนา

14.10.5 การจับกุ้ง

การจับกุ้งมีวิธีการจับต่าง ๆ กันเช่น ใช้ลอบยื่นดักกุ้งในนาโดยวางไว้ตามจุดต่าง ๆ

ด้านบนของลอบซึ่งอยู่เหนือน้ำนั้นแขวนตะเกียงล่อกุ้งให้เข้าลอบ วิธีนี้จะจับกุ้งได้คราวละมาก ๆ แต่ถ้าต้องการจับเพื่อบริโภคเพียงเล็กน้อยก็ใช้แหจับ หรือถ้าต้องการจับกุ้งให้หมดก็ใช้อวนตกที่ประตูระบายน้ำแล้วระบายน้ำออกจากนาในเวลากลางคืนเมื่อน้ำลดลงต่ำสุดระบายจนน้ำงวดกุ้งจะถูกน้ำพัดมารวมกันที่หางอวนและยังอาจใช้คนลงไปช้อนด้วยสวิงอีกเพื่อให้จับได้หมดจริง ๆ

14.10.6 ผลพลอยได้

การทำนากุ้ง นอกจากจะได้กุ้งที่เลี้ยง เช่น กุ้งแชบ๊วยขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งกุลาลาย กุ้งสี กุ้งแป๊ะแห และกุ้งกะต๋อม เป็นต้น ยังจะได้สัตว์น้ำอื่น ๆ เป็นผลพลอยได้ควบคู่ไปด้วย ได้แก่ ปลากระบอก ปลานวลจันทร์ทะเล ปลากระพง ปลาหมอเทศ ปลาทุกร้า ปลาข้างลาย ปลาอื่น ๆ และ นูแสม เป็นต้น

14.10.7 ระยะเวลาที่ทำนากุ้ง

ระยะเวลาที่ทำนากุ้งมักจะแตกต่างกันออกไปตามสถานที่ บางแห่งทำได้ปีละ 2 ครั้ง เช่น จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และตราด ซึ่งนิยมทำกันในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนสิงหาคม และในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ แต่ในบางท้องที่อาจทำได้เกือบตลอดปี เช่น ในบริเวณจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม เป็นต้น คือหลังจากเปิดน้ำเข้านาประมาณ 45 วัน ก็เริ่มทยอยจับกุ้งรุ่นแรกได้และจับกุ้งได้เรื่อยตลอดปี

14.10.8 อัตราการผลิตของนากุ้ง

อัตราการผลิตของนากุ้งมีความแตกต่างกันออกไปเล็กน้อย นากุ้งบริเวณกันอ่าวครั้งปีแรก ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมิถุนายน สามารถผลิตได้ไร่ละ 54.5 ก.ก.ต่อปี ในระยะครึ่งปีหลัง ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน ผลิตได้โดยเฉลี่ยไร่ละ 43.1 ก.ก.ต่อปี (บรรจง, 2515) ทางด้านตะวันออกที่จังหวัดจันทบุรี ผลผลิตระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ผลิตได้ไร่ละ 31.96 ก.ก.ต่อปี (วนิช, 2514)